

Zeitschrift: Igl Ischi : organ della Romania (Societat de Students Romontschs)
Herausgeber: Romania (Societat de Students Romontschs)
Band: 77 (1992)
Heft: 4

Artikel: Nums locals : tgi dat nums e tenor tgei criteris?
Autor: Tomaschett, Carli
DOI: <https://doi.org/10.5169/seals-881651>

Nutzungsbedingungen

Die ETH-Bibliothek ist die Anbieterin der digitalisierten Zeitschriften auf E-Periodica. Sie besitzt keine Urheberrechte an den Zeitschriften und ist nicht verantwortlich für deren Inhalte. Die Rechte liegen in der Regel bei den Herausgebern beziehungsweise den externen Rechteinhabern. Das Veröffentlichen von Bildern in Print- und Online-Publikationen sowie auf Social Media-Kanälen oder Webseiten ist nur mit vorheriger Genehmigung der Rechteinhaber erlaubt. [Mehr erfahren](#)

Conditions d'utilisation

L'ETH Library est le fournisseur des revues numérisées. Elle ne détient aucun droit d'auteur sur les revues et n'est pas responsable de leur contenu. En règle générale, les droits sont détenus par les éditeurs ou les détenteurs de droits externes. La reproduction d'images dans des publications imprimées ou en ligne ainsi que sur des canaux de médias sociaux ou des sites web n'est autorisée qu'avec l'accord préalable des détenteurs des droits. [En savoir plus](#)

Terms of use

The ETH Library is the provider of the digitised journals. It does not own any copyrights to the journals and is not responsible for their content. The rights usually lie with the publishers or the external rights holders. Publishing images in print and online publications, as well as on social media channels or websites, is only permitted with the prior consent of the rights holders. [Find out more](#)

Download PDF: 01.04.2026

ETH-Bibliothek Zürich, E-Periodica, <https://www.e-periodica.ch>

Nums locals

Tgi dat nums e tenor tgei criteris?

Carli Tomaschett

Il territoris colonisai e habitai dil carstgaun ein vegni surtratgs ils tschentanners e millennis vargai cun ina spessa reit da nums locals. El decuors da siu process da prender possess da cuntradas e da cultivar quellas, ha il carstgaun pia era dau in num a biars loghens, a praus, flums, vals, greppa, cuolms e.a.v. Sebasond sin ina retscherca davart ils nums locals dalla vischnaunca da Trun, vul il suandont artechel dar ina risposta alla damonda, tgei criteris ch'ei stai decisivs pil denominatur, per quel ch'ha dau in num ad in liug, ch'el ha elegiu gest ina denominaziun e buca in'otra.

Co neschan nums?

Sch'ins interquera il process da denominaziun, pia il dar nums a loghens, sche san ins constatar, che quei process ei fetg sempels e naturals e ch'el vegn struschamein empalaus da ponderaziuns cunscentas. Digl usus pli giuven da denominar plazzas e vias da vitgs tenor nums da persunas pli u meins enconuscentas, tenor nums da pezza e.a.v., vegn s'abstrahau en quei liug. Tgi che denominescha in liug - per regla secapescha las persunas ch'ei regularmein leu, p.ex. ils cultivaturs da quel, il paster si d'alp e.a.v. - fa quei tenor la moda e maniera, co el resenta il liug, ni tenor quei ch'el sa sur da quel. Aschia vegnan loghens p.ex. denominai tenor lur posiziun, tenor tratgs characteristics, tenor la moda e maniera co ei vegn fatg diever dad els ni tenor il possessur. Oriundamein ein nums locals pia adina:

- logics
- motivai neu dalla realitad
- transparents pil denominatur

Quei vul dir: *In num local cuntegn oriundamein adina ina informaziun ch'ei logica e che stat en in stretg connex cun la realitad dil liug*. Il mument ch'ins ha p.ex. dau ad in liug il num *Badugna*, carscheva quella specia da plontas cun tutta segirtad leu. Plinavon elegia il denominatur adina in num ch'ei transparents per el, dat pia al liug in num ch'el capescha e franc buca ina denominaziun che consista dad ina successiun da silbas fantastica e nuncapeivla.

Ils loghens han secapescha buca survegniu lur nums dad in di sin l'auter. Process da denominaziun han in decuors organic, els sesviluppeschon pass per pass. Il paster si d'alp di p.ex. al buob: «Va giu el plaun leu sur gl'uaul». - «Tgei plaun?», damonda il buob. - «Leu, il plaun nua ch'ils cavals ein adina». Per buca stuer repeter sia explicaziun la proxima gada ch'el vul tarmetter il buob en quei liug, vegn el lu a dir a quel directamein: «Va giu el plaun nua ch'ils cavals ein adina», e cul temps lu franc semplamein: «Va giu el plaun da cavals». Quella circumscripziun per ina part dall'alp vegn era l'ulteriura fumeglia lu a sorprender per s'orientar leu. Ils fumegls che tuornan la proxima stad vegnan puspei a duvrar ella ed aschia a dar vinavon ella a nova fumeglia, ed el decuors dil temps tut che vegn a numnar il liug corrispundent *Plaun da Cavals*. Nums locals ein pia oriundamein adina denominaziuns appellativas dils loghens. Quellas s'enfirmschan pér cul temps e daventan nums. Ni per exprimer ei a moda pli semplia: ina persuna ch'ei stediamein en in liug ni el contuorn da quel circumscriba quel cun paucs plaids dil lungatg ch'ella plaيدا, per che ses partenaris da discussiun sappien tgei liug ch'ella manegia. Quella circumscripziun vegn surprida dad auters, vegn pli e pli en diever, vegn scursanida ad ina fuorma relativamein cuorta e damenta la finala in num local che vegn daus da generaziun a generaziun.

Il Plaun da Cavals ell'alp Nadels Davon, dretg il Crest da Cavals

Daco ein nums locals buca adina logics e transparents oz?

La realitad dil liug semida: In liug ei secapescha suttamess a biaras influenzas naturalas e davart dil carstgaun. Cheutras sa sia configuraziun semidar. Spess uauls san svanir cun vegnir runcai ni tras la forza da bovas e lavinas. Aschia sa ina plaunca ver num *Badugna*, era sch'ins catta leu oz buc'ina solia plonta pli. Il num ei denton la segira perdetga che badugna steva en quei liug pli baul. Loghens bletschs, denominai stediamein cul num logic *Paliu*, san vegnir schigentai; baghetgs, als quals in liug ha d'engraziar siu num (p.ex. *Fuorn*, *Hetta*), san svanir diltuttafatg cul temps. Ils nums *Badugna*, *Paliu*, *Fuorn* e *Hetta*, logics il mument da denominaziun, daventan aschia nunlogics cul temps, q.v.d. ord vesta sincronica.

Il lungatg semida: Lungatgs semidan incuntin. Mistregns svaneschan (p.ex. *runder*, *seller*) e cun els era lur terminologia, lur expressiuns specificas. Plaids, ch'han fatg part in temps d'in lungatg, san ir en emblidanza ni vegnir remplazzai dad auters. Plinavon san era lungatgs vegnir substitui dad auters el decuors da tschentanners e millennis (il romontsch ei p.ex. vegnius remplazzaus en bia loghens tras il tudestg). Expressiuns svanidas el lungatg, respectivamein plaids dil lungatg oriund, san esser semanteni en nums locals che daventan cheutras impurtontas perdetgas. Ils nums locals cumprovan p.ex. ch'il sursilvan vegl ha enconuschiu treis differentas expressiuns per *crap* ella muntada 'Stein, Gestein, Fels', numnadamein ils cuntinuaders dil plaid preroman *KRAPP e dils substantivs latins PETRA (representaus aunc oz ella muntada *pèdra* 'Kleinod, Edelstein'; pareglia era franzos *pierre* e talian *pietra*) e SAXUM (pareglia talian *sasso*). *Crap* ei il plaid che ha surviviù e che ei aunc oz fetg frequents. El ei secapescha era representaus els nums locals (p.ex. *Crap Gries*, *Crappa Grossa*, *Crap Sogn Gion*). PETRA viva el num local derasau en Surselva, *Padrus*, ed en auters. SAXUM ha francau sia preschientscha en Surselva en nums beinenconuschents. *Sursaissa*, il num romontsch per *Obersaxen*, ha siu origin els plaids latins SUPER (che ha dau sursilvan *sur* 'oben, über, darüber') e SAXA (SAXU > sursilvan vegl *sais* 'Stein'; *saisa* ei la fuorma collectiva leutier) e munta pia 'sur la greppa', manegiada ei secapescha la spunda greppusa alla riva dretga dil *Rein*. La greppa sper la *Punt Russein* denter *Sumvitg* e *Mustér* fuorma il cunfin denter la part su e la part sut dil cumin dalla Cadi. Ils nums per las duas parts numnadas secloman *Sursassiala* e *Sutsassiala* (*sur* resp. *sut* + *sassiala* < SAXU + -ELLA). Tenor ils resultats archeologics da dr. Alexander Tanner ¹⁾ han Celts viviu el vonn da Trun il tierz tschentaner avon Cristus. Il plaid d'origin celtic *NAUDA 'sumpfiges Gelände' ei cuntenius el num *Nadels* per duas alps sin territori dalla vischnaunca da Trun ²⁾. Lavurs che muossan, co plaids d'in lungatg oriund, ch'ei vegnius substituius d'in auter, ein semanteni fermamein en nums locals, dat ei numerusas ³⁾.

Pils motivs allegai sura san nums pia daventar nuntransparents cul temps e cheutras era nuncapeivels. Ei fuss denton falliu da trer la conclusiun da quei fatg,

ch'in num ch'ins capescha buca stoppi en scadin cass esser fetg vegls. In exempel duei confirmar quella pretensiun. Partenent igl origin dil num *Landersera*, la denominaziun d'in cuolm sin intschess dalla vischnaunca da Trun, han ins tochen ussa u fatg negina proposta ⁴⁾ ni empuniu il num vid il plaid gotic *land* cun la muntada 'Land, Acker, Landschaft' ⁵⁾. Il num ei denton relativamein giuven e cuntegn, sco fuormas documentadas cumprovan (fin dil 18avel tschentaner *Hindersera*; 1809 *Jndersera*; 1825 *Hindersera*; 1876 *Landersera*, *Lendersera*) ⁶⁾, il plaid sursilvan *hinderses* 'Niedergelassener, Zugewanderter, Zugezogener, Fremder', in plaid ch'ei vegnius surprius dil tudestg svizzer (*Hinder-Säss*) ⁷⁾. Il num ha fatg il suandont svilup. *Hinderses* ei seunius cun la finiziun feminina *-era* e sesviluppaus conform allas leschas foneticas, q.v.d. tenor la pronunzia dil sursilvan (*hinders(es)* + *-era* > *Hindersera* > *Indersera* > *Andersera*). Il num vegneva duvraus cun artechel, pia *ir si l'Andersera*. Cu ins ha buca capiu pli la denominaziun, han ins agglutinau igl artechel, q.v.d. ligiau quel diltuttafatg cul substantiv che suonda e fatg ord artechel e substantiv in sulet plaid (*l'Andersera* > *Landersera*). Ussa dian ins a Trun *ir si la Landersera*, drova pia atgnamein duas gadas igl artechel *la* ⁸⁾.

En connex cun nums ch'ei buca transparents, eis ei era da risguardar l'accentuaziun dil sursilvan sin la secunda davosa respectivamein sin la davosa silba dil plaid (*cadéina*, *stgélle*, *segirónza*, *cantár*, *migliuramént*, *casét*). Cheutras vegn il plaid da basa, cunzun tier derivats (p.ex. *Alp-etta*, *Munt-atsch*) savens midaus e transformaus ualti fetg. La part nunaccentuada d'in plaid semida numnadamein bia pli tgunsch che l'accentuada. Il plaid da basa porta pia savens buca pli igl accent respectivamein buca sin la medema silba (p.ex. tier plaids surpri dil tudestg: *Léibrock*, resp. tudestg svizzer *Líb-Rock* > sursilv. *libróc*; tudestg svizzer *Chólplatz* > sursilv. *Colpláz*). Ord quei motiv semida el stediamein, enqualga era taluisa ch'el ei strusch d'enconuscher pli.

Ex. gond(a) + -atscha > gondátscha > Candátscha

cresta + -atscha > crestátscha > Cartátscha

tud. Fríberg > sursilv. Fribérg > Farbértg

L'accentuaziun dil sursilvan ei pia beinenqualgadas il motiv, che nums daventan nun- ni meins transparents e quei, sco explicau sura, cunzun tier derivats.

Motivs da denominaziun a Trun

Pil territori dalla vischnaunca da Trun han ils suandonts motivs da denominaziun seschau eruir:

1.	Configuraziun dil liug	235	nums
2.	Relaziun cul num d'in liug cunfinont ni d'in tal che circumdescha il liug	96	nums
3.	Midadas ch'il carstgaun fa vid il liug	67	nums
4.	Posiziun	60	nums
5.	Possess/dretg da gudida	41	num
6.	Diever dil liug	34	nums
7.	Persunas ni animals che ein savens el liug ni che fan leu ina lavur	18	nums
8.	Runcar/modas da runcar	15	nums
9.	Stan da baghetgs che stattan el liug ni tratgs characteristics da quels	10	nums
10.	Ulteriurs cass	11	nums

Pil motiv da denominaziun il pli frequent, la *configuraziun dil liug*, san ins differenziar las suandontas sutgruppas:

1.1.	Fuorma dil liug	91	num
	Fuorma naturala dil liug	65	nums
	Cumparegliaziuns	26	nums
1.2.	Extensiun/fuorma geometrica	59	nums
1.3.	Qualitad/tratgs characteristics	37	nums
1.4.	Vegetaziun	31	num
1.5.	Colur	17	nums

1. Configuraziun dil liug

1.1. Fuorma dil liug

Crest, Foppa, Garver, Insla, Stretga e.a.v. (fuorma naturala dil liug), *Canals* e *Cugns* (territoris semeglionts a canals respectivamein a cugns), *Cuas* (gruppas da praus liungs e stretgs), *Val Uffiern* (liug mitgiert e selvadi sco egl uffiern).

1.2. Extensiun/fuorma geometrica

Acla Pintga, Grep Ault, Fistatg Lartg, Campliun (deriva dil lat. CAMPUS LONGUS e vul dir 'camp liung, prau liung'), *Rodunda* (in'acla en in englar ch'ha la fuorma d'in rudi).

La Badugna denter il vitg da Trun e la baselgia da Nossadunna dalla Glisch

1.3. Qualitad/tratgs characteristics

Acla Plauna, Bletschs, Val Macorta, Fontauna Freida, Platta Fessa, Padrus (deriva dil plaid latin PETRA 'crap' + -OSU e munta 'liug carpus').

1.4. Vegetaziun

Acla dils Nughers, Badugna, Crest da Neglas, Draus, Fava, Plaun Faletga, Flutginas (< lat. FILICTU + -INA + -s; vul dir 'liug da faletga').

1.5. Colur

Blaus (terren darschalaun), *Verds* (pastgets sin terren greppus), *Val Blauna* (plattamorta grischuna, in crap che setila sin blau), *Val Cotschna* (crappa da fier).

2. Relaziun cul num d'in liug cunfinont ni d'in tal che circumdescha il liug

Crest da Flutginas ('ault sper igl uclaun da *Flutginas*'), *Foppa dil Run* ('foppa che cunfinescha cun la gruppa da cuolms *Run*').

Restonzas dil Foss, igl anteriur cunfin artificial denter las duas alps Nadels Dadens e Nadels Davon

3. Midadas ch'il carstgaun fa vid il liug

Chischner, Claus, Crusch, Fecler, Fuorn, Piogn, Resgia, Um Crap (loghens nua ch'ils objects respectivamein baghetgs numnai stattan ni stevan pli baul). *Foss* (cunfin artificial denter las duas alps da *Nadels*).

4. Posiziun

Acla Su, Nadels Dadens, Nadels Davon, Osum Crap, Tscheimaun (per loghens da l'autra vart dil *Rein*).

5. Possess/dretg da gudida

Acla Flepp, Acla digl Oberst, Clavan dil Docter (sereferescha al miedi e scribent Giachen Michel Nay), *Clavan dils Pots, Clavan dil Tiroler, Caplania, Clavan dalla Pervenda, Dulezi* (deriva dil latin medieval DOTALITIU e munta 'bein che s'auda alla pervenda'), *Calustria* ('acla ch'il caluster ha il dretg da guder il temps ch'el ei en uffeci').

6. Diever dil liug

Cauma ('liug nua ch'il vitger lai ruassar las vaccas sur miezdi'), *Trutg da Cotgla* ('trutg pil qual ins transportava cotgla a val'), *Colplaz* ('liug nua ch'ei vegneva barschau cotgla pli baul').

7. Persunas ni animals che ein savens el liug ni che fan leu ina lavur

Crest da Cavals ('pastira d'alp nua ch'ils cavals cargai leu pasculavan'), *Crest da Tgapers* ('ault nua ch'ei serimna stediamein roschas da tgapers'), *Plaunca dil Buob* ('plaunca d'alp nua ch'il buob, il starler pign, stueva star sin posta e far atenziun, che la biestga roccli buca dalla greppa vischinonta giu').

8. Runcar/modas da runcar

Run, Runs e Runca, Barschai ('toc uaul ch'ei vegnius runcaus pli baul cun dar fiug quel'), *Cavrida* ('ual runcaus cun scursar ils pégn per part, aschia che quels seccan vi').

9. Stan da baghetgs che stattan el liug ni tratgs characteristics da quels

Clavan Nausch, Clavan Veder, Clavauniev.

La davosa gruppa cumpeglia entgins cass singuls, che nus schein d'ina vart.

Il motivs da denominaziun pils singuls nums locals dalla vischnaunca da Trun (en auters loghens vegn quei struschamein ad esser auter) selaian reunir en tschun damondas ni, per dir ei ad autra moda, ils singuls nums dattan mintgamai risposta ad ina dallas suandontas tschun questions:

- co ei il liug?
- nua ei il liug?
- tgi ni tgei ei el liug?
- tgei fan ins el liug?
- a tgi s'auda il liug?

Pil denominatur ein pia paucs criteris decisivs, criteris ch'ei denton ligiai stretgamein cun la configuraziun ni cun la gudida dil liug.

Resumaziun

Resumond san ins constatar, che nums locals vegnan dai dallas persunas ch'ei stediamein en in liug ni el contuorn da quel, ch'els ein buca cheu d'in di sin l'auter, mobein ch'els neschan e creschan organicamein, e ch'els cuntegnan adina ina informaziun ch'ei (stada) logica e che stat en in stretg connex cun la realitad dil liug, ina informaziun che dat risposta ad in dils paucs criteris ch'ei decisivs pils denominaturs d'ina cuntrada.